Forskningen om barn och medier i Sverige under 1900-talet

Af Cecilia von Feilitzen

I artiklen gennemgår Cecilia von Feilitzen udviklingen inden for børne- og ungdomsmedieforskningen i det 19. århundrede, med særlig vægt på de seneste tre tiår. Temaet perspektiveres i forhold til såvel teoretiske som metodologiske træk, og især beskriver forfatteren, hvorledes såvel mediehistoriske, markeds-mæssige og samfundsmæssige udviklingstræk som tendenser inden for tilgrænsende forskningsområder har medvirket til udviklingen og diversiteten inden for dette forskningsfelt.

Hur har forskningen om barn och medier i Sverige sett ut under 1900-talet? Vilka frågeställningar har den tagit upp, vilka teorier och metoder – och varför? En kort artikel kan inte göra rättvisa åt, eller ens hänvisa till, alla undersökningar på området – det finns flera hundra och den är med nödvändighet också influerad av mina referensramar (1). Det följande är därför bara en kronologisk skiss, där den ena röda tråden är att sammanfatta några övergripande tendenser och den andra att söka urskilja och diskutera faktorer som bidragit till forskningens förlopp. Framställningen är i början mer komprimerad och beskrivande men när det gäller dagens forskning mer resonerande. Vissa utblickar görs också till ungdomsforskningen.

1940–60-talen

I den allmänna debatten har kritiska röster höjts beträffande så gott som alla mediers förment skadliga inverkan på barn och ungdomar. Mest har mediet debatterats när det varit nytt och framför allt är det populärkulturen – före 1980-talet oftare kallad mass-, skräp-, trivialkulturen – som fördömts. Men medan debatten ofta klingat av när det gäller de tryckta och auditiva medierna, har oron för de visuella mediernas inverkan till stor del stannat kvar och diskussionen om dem har gått i vågor under hela 1900-talet.

Forskningen om barn och medier har bland annat påverkats av dessa förhållanden – vilka medier som varit nya och vilka medieinnehåll som väckt

oro i debatten. I Sverige var dock barn- och medieforskningen blygsam fram till början av 1960-talet. De studier som utfördes innan dess, det vill säga huvudsakligen efter andra världskriget och på 1950-talet, tog framför allt upp barnlitteratur, de ungas läsvanor (inklusive serietidningsläsning), deras biovanor och vilket inflytande filmen kunde tänkas ha. Filmpåverkan belystes även i flera studier under 60-talet (2).

1962–64 genomfördes de första större undersökningarna om barn, TV och radio (3). Sedan ungas förhållanden till de nya radiokanalerna – framför allt P3 med Melodiradion – studerats ingående, blev TV-studierna snart fler än radiostudierna. Först utgjordes dessa av breda kartläggningar av hur mycket och när barnen använde TV, deras programpreferenser, vilken roll familjen spelade i medieanvändningen, ifall barnen blivit rädda för vad de sett, etc. Andra mer grundläggande frågor gällde barns och ungdomars levnadsvanor och intressen där medieanvändningen allmänt kom in som en del, samt barnens egna motiv att använda de olika medierna. Metoderna i dessa surveys var oftast frågeformulär och dagböcker (där föräldrarna fyllde i för de yngsta barnen).

Till skillnad från i USA och trots farhågor i den allmänna debatten, blev underhållningsvåld och aggression inte den största TV-forskningsfrågan, även om vissa studier om hur TV- och filmvåldet påverkade barn genomfördes även i Sverige, både på 1950–60-talen och senare. En orsak kan ha varit att TV-våldet inte var så utbrett i svensk public ser-

vice-TV, varför man bevakade frågan främst genom att uppmärksamhet följa forskningsutvecklingen i USA. Inte heller i barn- och TV-forskningen i andra europeiska länder blev våldsfrågan den mest framträdande. Ett annat möjligt skäl till inriktningen i de svenska undersökningarna var att de huvudsakligen gjordes vid Sveriges Radios forskningsavdelning (PUB), och andra frågor var mer angelägna för SRs chefer, planerare och producenter att satsa forskningspengarna på. Ytterligare ett skäl kan vara att internationella inspirationskällor till den tidiga barn- och medieforskningen i Sverige inte bara kom från USA utan också från t ex England och Tyskland (4).

1970-talet

Med TV2s start 1969 utvidgades PUB. Detta innebar fler studier om barns medievanor, bland annat eftersom barn inkluderades i de regelbundna publikräkningarna (via telefonintervjuer) men också – eftersom det nu sändes ett större barnprogramutbud – att forskningsintresset samtidigt vreds mot barns upplevelse och uppfattning av speciella program. Redan på 1960-talet men framför allt under 70-talet genomfördes en lång rad sådana programstudier, ofta med kvalitativa metoder (såsom observationer och informella intervjuer) och ofta med små barn. Vissa studier tog upp programmens begriplighet men ett flertal var mer eller mindre vad som senare kommit att kallas receptionsforskning. Visserligen gjordes inte ingående textanalyser av programmen och det semiologiska inslaget var knappast närvarande, men man utgick i studierna förutsättningslöst från barnens egna tolkningar och vilka innebörder de själva lade i programmen. Ibland studerades också familje- och kamratkontexten (5).

Med tiden blev studierna allt mindre av ad-hoc karaktär och i stället ofta serier av sammanhängande och jämförbara undersökningar, både breda och djuplodande och med mer uttalade teoretiska perspektiv. En del blev också – eftersom man nu visste ganska mycket om barn och ungdomar allmänt, och eftersom samhällsförändringar och tidsandan på 1970-talet inverkar – mer inriktade på olika grupper barn: döva och hörselskadade barn, invandrabarn, arbetarklassbarn och barn med olika sociala förutsättningar och livsvillkor. Nya kvantitativa och kvalitativa metoder utvecklades. Vid sidan om inverkan på barn- och medieforskningen av de då nya medierna och ka-

nalerna, av farhågor i den allmänna debatten, av viss internationell forskning samt av medieföretagets och producenternas intressen, influerades forskningen alltså också allt mer av det kulturella samhällsklimatet och av forskarnas egna intressen. Barn- och TV-forskningen i Sverige blev även från början av 70-talet allt mer internationellt uppmärksammat – på vissa områden fanns inte motsvarande forskning i andra länder.

Omkring mitten av 70-talet hade också en annan viktig forskningsmiljö växt fram för studiet av barn och medier vid sidan av PUB. 1969 hade den första datainsamlingen gjorts i vad som blev det longitudinella, sociologiska projektet Media-panel vid Lunds universitet, vilket resulterat i ett stort antal rapporter och avhandlingar. Detta betydande projekt tog upp ett flertal medier men huvudvikten låg på olika aspekter av TVs roll i socialisationsprocessen, till exempel med avseende på barns föreställningar om sig själva och omvärlden, deras yrkesval, politiska attityder, läsning, skolresultat, fritidsvanor, aggression och rädsla (6).

Vid andra institutioner hade också gjorts eller gjordes spridda barnundersökningar med inriktning på TV, film, serietidningar, dagspress, musik, med mera. Men just filmstudierna rörde nu oftare filmernas ideologi och barnen var sällan med i empirin. Och den stora tonvikten i barn- och ungdomsforskningen vid universiteten hade dittills ändå legat på böcker, för i det avseendet hade också länge funnits samlande forskningsmiljöer. Exempel på frågeställningar man tagit upp inom den breda analystraditionen avseende barn- och ungdomslitteratur var: värdesystem och könsroller i texterna; berättarstrukturer och bilder i olika bokgenrer; uppkomsten och den historiska utvecklingen av vissa typer av böcker och barntidningar; monografier över enskilda författare; statistiska analyser av publicering, översättning, distribution och kritik av barnböcker, med mera (7).

Av en enkät om pågående och avslutad forskning under 1970-talet till institutioner engagerade i barn och medier (8) kunde man sammanfattningsvis konstatera, att fastän barn- och medieforskningen blivit allt mer omfattande över tid, var den ändå underrepresenterad jämfört med vuxenforskningen. Den var trots de forskningsgrupper som fanns och trots att barn- och ungdomsforskarna hade börjat ta kontakt över ämnesgränserna, därför också mer splittrad än vuxenforskningen.

Som framgått hade barnforskningen till största

delen varit inriktad på enskilda medier (vilket även gällde vuxenforskningen) men en ökad inriktning kunde på 1970-talet märkas på flera medier, på medierna som en del i ett större socialt sammanhang och på närliggande områden som bild, teater, musik, språk och barnkultur. Samtidigt som många medieforskare denna period kritiserades av kollegor till vänster för alltför snävt inringade forskningsobjekt (»medieforskningens centrum ligger utanför medierna själva« (9)), var det emellertid anmärkningsvärt att barn- och ungdomsforskare verksamma inom andra områden – fritid, miljö, familj, skola och levnadsvillkor – på ett spegelvänt sätt oftast uteslöt medierna.

På samma gång som barn- och medieforskningen i Sverige hade varit mycket ojämnt inriktad på olika medier – det vill säga framför allt hade tagit upp antingen barn- och ungdomslitteratur eller TV – var dessa båda forskningsgrenar helt olika till sin karaktär. Något hårdtaget såg situationen ut så här: Barn- och ungdomslitteraturen hade främst studerats av humanister (litteraturvetare, litteratursociologer) samt pedagoger (vid lärarhögskolor). Bara i någon mån hade ämnesområdet blivit mer mångvetenskapligt på 1970-talet genom intresse från konstvetare och sedvanliga sociologer. Även om en hel del undersökningar genomförts av barns läsvanor, upplevelser och intryck av böcker, var det ändå övervägande boken (innehåll, författare) man hade analyserat.

Barn, ungdomar och TV däremot hade huvudsakligen engagerat samhällsvetare (sociologer, psykologer, pedagoger) och först på sent sjuttital vissa humanister som filmvetare och historiker. De allra flesta TV-undersökningarna rörde inte innehållet eller sändaren utan i stället barnen. Delvis berodde bristen på innehålls- och sändarstudier i det här fallet på att TV-program var svårare än böcker att få tillgång till innan hemvideon kom och Arkivet för Ljud och Bild inrättades. Delvis spelade det säkerligen roll att TV-forskningen därtills till största delen utförts vid TV-företaget som prioriterat frågeställningar om publiken och inte om sig självt.

Två – av flera – förklaringar till att just böcker och TV blivit de medier som hade fokuserats inom barn- och medieforskningen är att dessa båda medier är de som barn oftast använder, och att det också finns ett jämförelsevis stort utbud av särskilda barnböcker och barnprogram. Men allmänhetens farhågor för att TV-tittandet skulle konkurrera ut bokläsningen inverkade också – för forsknin-

gen om barnprogram i radio eller om serietidningar var relativt ringa.

Det vore dock fel att säga att TV-forskningen hade koncentrerats på barns användning av det innehåll som producerats direkt för dem. Redan i TV-forskningens begynnelse konstaterades att barn till stor del attraheras av vuxenprogram (10). Under 1970-talet ökade också forskningsintresset för – och allmänhetens kritik av – populärkulturen allmänt, som bland annat sågs som ett uttryck för amerikansk kulturimperialism, och därmed för den vuxenkultur som barn och ungdomar i stor utsträckning kommer i kontakt med. Detta medförde att barn- och ungdomsforskningens intressen delvis närmade sig vuxenforskningens. Samtidigt märktes ett ökat intresse inom barn- och ungdomsforskningen att påverka mediepolitiken i stort. En motsvarande ambition fanns inom den statliga politiken, något som märktes genom statliga utredningar på 70-talet om barns och ungdomars kultur och miljö, i vilka medierna togs upp som viktiga moment (11).

En annan tendens under 1970-talet var ett nyvaknat forskningsintresse för barns och ungdomars egenproduktion, skapande och kreativitet – i fråga om film, bildanalys, musik, drama, lek och språk (vid institutioner för bland annat musikvetenskap, drama, bild, litteratur och pedagogik samt i statliga utredningar). Detta forskningsintresse kan ses dels som ett led i en process att låta barn och ungdomar komma till tals och producera egna alternativ till den kultur som vuxna definierat för dem, dels som ett led i den ökande efterfrågan på mediekunskap i skolor och förskolor.

Man skulle alltså kunna säga att forskningen om barn, unga och medier i Sverige under 1970-talet handlade om den kultur som produceras av vuxna för barn och ungdomar, den kultur – inklusive vuxenkultur – som barn och ungdomar använder, och den kultur som barn och ungdomar själva producerar.

Det måste emellertid tilläggas att jämförelsevis få studier gällde ungdomar och medier. Ungdomar utsattes i stället under denna tid för åtskilliga sociologiska kartläggningar, ofta beställda av statliga myndigheter och nämnder, om fritidsintressen, samhällssyn, politiska attityder, musiksmak, alkohol- och narkotikavanor och liknande, men medierna togs sällan upp i studierna annat än som ett par av hundratala frågor i en enkät.

De långt flera barnundersökningarna, som ofta måste utföras med andra metoder än vuxenun-

dersökningarna, avvek från vuxenstudierna genom sin anknytning till psykologisk utvecklingsteori (12), socialisationsteori och i viss mån pedagogik. Däremot var de sällan – som påståtts i efterhand – rena 'effektstudier'. En del studier sökte visserligen urskilja mediernas inflytanden på barns och ungas föreställningar, värderingar, normer och handlingar men undersökningarna såg då medierna som en bidragande faktor i förhållande till inflytandena från familjen, kamrater, skolan och barnens egen praktik (13). Dessutom sågs barnen sällan i denna forskning som 'passiva mottagare' utan man studerade samspelet mellan å ena sidan barnens aktivitet och selektivitet (till exempel genom uses and gratifications-modellen som utgår från individens avsikter, intressen och motiv) och å den andra sidan de intryck vi tar av medierna och den övriga omgivande strukturen (14). Som nämnts utfördes ju också många andra studier på mikronivå om barnens upplevelser och uppfattningar av olika program utifrån deras egna perspektiv.

Den kritiska barn och medieforskningen var inte heller så ovanlig på 1970-talet, även om den sällan uttryckligen anknöt till materialistisk teori-bildning. Uttalade tendenser fanns bland forskarna dels att ta ställning för att barn – särskilt barn med sämre möjligheter – ensamma eller tillsammans med vuxna skulle kunna påverka sin situation, dels att påtala den låga värderingen av barn och barnkultur allmänt från samhällets sida. Många menade att den långtgående specialiseringen i samhället bidragit till att barn och ungdomar ofta försumrades för andra, skenbart mer påträngande behov, att de negligerades som 'en minoritetsgrupp' vid sidan om. Barn och ungdomar befinner sig i en underordnad maktposition i förhållande till vuxna och har små möjligheter att själva göra sig hörda (15).

1980-talet

Sedan de svenska medieforskarna allmänt bildat en nationell intresseförening 1977, började under 1980-talet denna forskning i Sverige att få ett starkare fäste vid universiteten. Omkring 1990 fanns medie- och kommunikationsvetenskap som en egen disciplin med professorer vid flera universitet och därefter har ämnet också inrättats vid regionala högskolor. Trots konsolideringen ökade dock inte medieforskningen i omfång under 80-talet (16). Liksom tidigare var också de mediefor-

skare som verkade vid universiteten relativt jämnt fördelade vid humanistisk och samhällsvetenskaplig fakultet. Den mest påfallande förändringen av forskningen var i stället att man oftare såg medierna i olika kulturperspektiv.

Inte heller forskningen om barn och medier i Sverige ökade under 1980-talet. När det gäller barnforskningens frågeställningar kunde man i slutet av 1970-talet och början av 80-talet urskilja en tydlig inriktning på såväl samhälle, kultur som tid. Samhälleligt utgick man bland annat oftare från barns och ungas totala livssituation för att se vilken roll medierna spelade i deras liv (här fanns även medieetnografiska eller etnometodologiska studier (17)). Man såg också oftare masskommunikationen som en ideologisk institution i samspel med andra – till exempel familj och skola. Inriktningen på kulturen märktes i barnforskningen dels på samma sätt som i medieforskningen allmänt, nämligen att medieinnehåll och mediekommunikation betraktades som en del av kulturen i vid mening, dels så att man, som nämnts, var mer intresserad av barns och ungdomars egen kultur. Tidsintresset gav utslag bland annat i analyser av medievanor, fritidsaktiviteter och medieinnehåll över tid (något som möjliggjordes av att forskningen pågått ett tag), i forskning om mediernas roll för barn och ungdomar i ett historiskt perspektiv och i studier av medieprocessens betydelse på lång sikt.

Men allteftersom 1980-talet fortskred, fick kulturperspektiven – inklusive ett större intresse för populärkulturen – en allt mer framträdande roll inom medieforskningen och samtidigt sköts samhällsperspektiv med betoning på ekonomi, politik och klasskillnader i bakgrunden.

Bland annat underströk både barn-TV-producenterna och barn- och medieforskarna fantasins och sagans roll, och studierna av barns reception av olika TV-program lade mer explicit tonvikt på vad barn tyckte var roligt, skrattade åt och upplevde som spännande (18). Fältet blev också aningen mer mångvetenskapligt bland annat genom att samhällsvetarna mer började granska medieinnehållet. Exempelvis gjordes analyser av hur barn representerades i TV-flödet som en del av vår symbolmiljö (19), och av hur flickor och pojkar konstruerades i TV-fiktionen (20). Vissa humanistiska medieforskare å sin sida försvarade populärkulturen för barn och uppmärksammade nu inte bara texterna utan gjorde även några empiriska studier av barnen som medieanvändare. Till exempel jäm-

fördes textanalyser av animerade TV-program med den inspiration barn hämtar från dem till sina lekar (21).

Men de humanistiska barn- och medieforskarna i Sverige var trots allt ganska få. Den mest vitala förnyelsen under 1980-talet skedde inte inom barn- utan inom ungdomsforskningen. En bidragande orsak var särskilda forskningsanslag för ungdomskultur, som i kombination med intresserade forskare skapade nya forskningsmiljöer. Efter dominansen av de nämnda sociologiska, kvantitativa, 'kontrollerande' kartläggningarna om ungdomars fritid, alkoholvanor och liknande, ökade alltså intresset för bland annat kvalitativa studier om platser som ungdomar vistas på, om dans, musik, livsstilar, alternativ och framtidstro – bland sub-, del- och motkulturer. Till en början uppmärksammades oftare de delkulturer som syns och hörs mest, det vill säga unga män, men senare ökade intresset för unga kvinnor och för frågor om etnicitet. Ungdomskulturforskningen inspirerades av västtysk socialisations- och modernitetsteori och brittisk subkulturteori ('cultural studies'). Medierna och medieinnehållen, särskilt populärkulturen och populärmusiken, sågs som viktiga delar, symboler och tecken i studiet av ungdomskulturen – som råmaterial som ungdomar använder och bearbetar i sitt identitetsarbete, sina kulturella uttrycksformer och sina livsstilar i det senmoderna samhället (22).

En viktig orsak till de nya frågeställningarna inom såväl barn- som ungdomsforskningen var förstås medieutvecklingen. Videon och senare satellit-TV-kanalerna medförde ett allt större utbud av fiktion, och dessa medier – liksom musik, datorer, elektroniska TV- och dataspel samt reklam – kom i fokus. Dessutom påverkades forskningens problemställningar av allmänhetens nu pågående debatt, till exempel om videovåldet. Men även den traditionella public service-TV:n blev själv mer intresserad av att stödja forskning om populärkultur. Tidigare hade publikframgången för sedvanliga TVs underhållning och fiktion varit mer eller mindre given och SR kunde prioritera 'seriösa' forskningsproblem. Den nya konkurrenssituationen med fiktion, underhållning och musik innebar ett påtagligt hot för public service-företaget som det gällde att noggrant studera för att kunna möta (23).

Det var också framför allt ungdomar som ökade sin medieanvändning i och med de då nya medierna. Traditionellt hade i ungdomsåren intresset

sjunkit för public service-TV, eftersom den innebar att titta på TV hemma med familjen i soffan. Videon och de många kommersiella satellit-TV-kanalerna med anglo-amerikansk fiktion och populärmusik passade bättre ungdomsårens frigörelseprocess från familjen, sökande efter identitet och kamratorientering. Omvänt riktade sig de visuella medierna själva oftare till ungdomar som målgrupp med ny estetik, nya genrer och nya format. Något som också var av betydelse för ungdomarnas ökade tittande var fjärrkontrollen, möjligheten att inte bara se utan också lyssna på TV och det faktum att familjerna med tiden fick allt fler TV-apparater i hemmet, varför inte minst unga kunde använda TV:n i sitt eget rum.

De tidigare brukade teorierna inom barn- och medieforskningen – medieteorier, samhällsteorier, utvecklingspsykologi, socialisationsteori och pedagogiska modeller – kompletterades genom den ökade inriktningen på kultur, populärkultur, reception, ungdomar, med mera under 1980-talet med vissa impulser från bland annat sociologiska och antropologiska kulturteorier, språkteorier, diskursanalys, psykoanalys, litteraturvetenskaplig receptionsteori, hermeneutik, semiotik, estetisk teori, strukturalism, poststrukturalism, dekonstruktion och modernitetsteori – ofta från europeiskt tänkande. Fältet blev inte bara mer mångvetenskapligt utan präglades av tendenser till tvärvetenskaplighet. De traditionella forskningsgrenarna fanns samtidigt kvar – fortsatta undersökningar gjordes av till exempel barns medie- och kulturvanor och TVs inflytanden på lång sikt. Vidare uppmärksammade forskningen i högre grad mediekunskap i skolan (24). De varierade analyserna av barn- och ungdomslitteratur fortskred även. Hela fältet hade därför börjat sjuda kaleidoskopiskt av dynamik och komplexitet.

1990-talet

Det är dock först på 1990-talet som mängden kommersiella satellit-TV-kanaler och även en tredje markbunden TV-kanal med reklam kommit att finnas hos majoriteten av den svenska befolkningen. Det är också på 90-talet som privat reklamradio tilläts och spreds till så gott som alla i Sverige, och då elektroniska spel och datorer – i ökande utsträckning med CD-ROM och Internet – blivit en självklar del av de flesta barns och ungdomars vardag. Även om mycket av filmerna, serietidningarna, musiken och TV-fiktionen redan tidigare kom-

mit från USA, är det på 90-talet som den sk globaliseringen i medieutbudet blivit allmänt påtaglig. Knappast på något område i världen har sedan 80-talet rekordtillväxt och maktkoncentration skett så snabbt som inom området medier och telekommunikationer. Marknaden domineras nu av ett fåtal vidsträckt konglomerat eller av hela kommersiella världar. De konglomerat som har sina rötter i USA är störst och flest men det finns också betydande transnationella företag baserade i Asien och det delvis avreglerade Europa (25). Intertextualiteten och interaktiviteten mellan dagens medier och medieinnehåll har därför en mycket medveten marknadsmässig dimension.

Den tid vi lägger ner på medierna totalt ökar dock knappast längre (26). Under hela 1900-talet fram till för cirka två decennier sedan växte tiden man använder medier i Sverige, men omkring 1980 tycks den ha nått ett tak. Vad som sedan hänt är därför primärt att väljandet mellan de ökande antalet medier och kanaler intensifierats. Detta innebär inte att barn, ungdomar eller vuxna blivit mer aktiva och selektiva, för redan de allra första radio- och TV-undersökningarna visade på mycket stor selektivitet i medieanvändningen. I stället har det man kan välja ifrån blivit i det närmaste oöverskådligt, skenbart gränslöst. Att tekniken också medför att man kan använda medieutbudet när och var man vill, ja, i vissa avseenden hur man vill och parallellt med de flesta andra aktiviteter, kan inge illusionen av en befrielse från tid och rum, något som förstärks av fenomen som digitalitetens cyberspace och virtual reality.

Allt mer sällan har människor därför sett samma program, hört samma musik eller läst samma texter – de enskilda människornas mediemenyer har sinsemellan blivit mycket differentierade. Den individualiserade medieanvändningen kan lättare brukas som uttryck för en livsstil och identitet. Samtidigt vet man inte längre så väl vad andra har sett, hört eller läst; medvetenheten om det gemensamma har minskat. Barnen och ungdomarna i mitten av 1930-talet växte upp med få medier; de som fanns var inte spridda i alla familjer, särskilt inte på landsbygden där de flesta bodde. Barnen och ungdomarna i mitten av 1950-talet hade både radio och böcker och gick relativt ofta på bio. De unga i mitten av 1970-talet hade flera radio- och dessutom TV-kanaler, mycket att läsa och ett överflöd av musik på skivor och ljudkassetter. Barn och ungdomar i mitten och slutet av 1990-talet vet ofta inte hur många kanaler det finns på TV, hur mån-

ga telefoner de har hemma, eller hur många videofilmer och data- och TV-spel de fått. Allt fler kan surfa, chatta och e-maila på nätet och på några sekunder själva leta sig fram till andra sidan jordklotet eller spela spel på nätet med deltagare från flera delar av världen. För den nya multimediegenerationen är medierna självklara, integrerade delar av vardagen på i stort sett alla platser dygnet runt och i en mångfald sociala kontexter. Medierna framstår därför som avdramatiserade, mer eller mindre 'osynliga', samtidigt som de tycks upplösa gränserna mellan det privata och offentliga. Vad vuxna kallar 'nya medier' upplevs inte heller som nya av barn. De går in i den 'interaktivitet' som erbjuds och är i så måtto i större utsträckning än tidigare barngenerationer själva 'producenter'.

Även om de digitala medierna innebär en 'revolution', ökar dock användningen av dem jämförelsevis långsamt. En genomsnittlig dag 1997 använde omkring 90 procent 9-17-åringar TV hemma, cirka 20 procent dator och 4 procent Internet (27). TV, men nu framför allt kommersiell TV, är också fortfarande det medium som barn i dessa och yngre åldrar ägnar längst tid åt. Och även om nya generationer växer upp och bär med sig nya vanor, råder en myt om att just barn och unga är de som självvalt prövar på de nya medierna först. Påståendet stämmer inte alltid för barn och kräver även för ungdomar en nyansering, bland annat eftersom industrin ofta vänder sig till just unga för att skapa en marknad. Att videon och satellitkanalerna i mycket blivit ungdomsmedier har att göra med innehållet – med filmerna och fiktionen. Även det traditionella biogåendet är fortfarande framför allt en ungdomsaktivitet. Att elektroniska spel blivit ett barnmedium beror på att barn traditionellt brukar spela spel i den åldern. Barn läser också oftare det urgamla mediet böcker än vad ungdomar och vuxna gör. Att ungdomar köper fler CD-skivor och hellre lyssnar på privatrado än public service-radio hänger samman med ungdomsårens utpräglade intresse för nya musikgenrer. Och även om aningen fler ungdomar än andra åldrar utnyttjar Internet hemma, är användningen av datorn i hemmet likartat utbredd i alla åldrar med undantag av bland pensionärerna. Däremot är det stora ålderskillnader avseende vad man använder nätet och datorn till (spel, skola, privat användning etc) (28).

Minst lika relevant som att koppla ihop unga med 'nya medier' är därför att utgå från det skiftande intresset för olika innehåll och genrer i olika

faser av livet. Eftersom medierna också integreras alltmer med varandra kommer talet om 'nya medier' även av den anledningen att bli allt mer urholkat. Med en mängd digitala radio- och TV-kanaler som var och en erbjuder en viss typ av innehåll, eller med möjligheter i den kombinerade datorn och TV:n att välja det program man vill vid vilken tidpunkt man vill, blir begreppen 'kanaler', 'dator', 'TV' allt mer perifera.

Det är ännu för tidigt att överblicka den svenska barn- och medieforskningen under hela 1990-talet men det som hittills publicerats utmärks av en stor variation med trender och frågeställningar som liknar dem från 80-talet. Här finns bland annat studier av medieanvändning och barnens kulturella vardagspraktik, reception av TV-program inklusive textanalys, socialisationsprocessen, barnlitteratur, mediekunskap och ungdomars egen produktivitet. Flera studier än under 80-talet har dock, naturligt nog, tagit upp TV-reklam, satellit-TV och datormedier (29).

Inte heller på 1990-talet tycks barn- och medieforskningen i Sverige ha ökat i omfattning och den framstår också som mer splittrad än tidigare, för en bit in på 90-talet lades PUB ner, samtidigt som det långsiktiga Mediapanelprojektet inte gjorde lika regelbundna datainsamlingar och de tidsbegränsade anslagen till ungdomskulturforskningen upphörde. Även om barnforskarna i Sverige nu ofta arbetar bland andra medieforskare, fungerar de därmed i större utsträckning än under 1970- och 80-talen som 'isolerade öar' och ett visst vakuum i den svenska barn- och medieforskningen har uppträtt. Men några nya sammanhang har också tagit form. Vid Lunds universitet har ett par forskare gått in i europeiska projektsamarbeten, vid Linköpings universitet finns ett tvärvetenskapligt tema för barnforskning allmänt och vid Nordicom (det nordiska informationscentret för medie- och kommunikationsforskning) vid Göteborgs universitet har etablerats ett internationellt kunskapscentrum om forskning som i vid bemärkelse anknyter till barn och medievåld.

Samtidigt får man inte glömma att den hårdnande konkurrensen mellan medierna sinsemellan och om individens tid – en kamp om målgrupper med 'nischade' kanaler och genrer – sker med allt starkare ekonomiska förtecken. Det innebär bland annat att radio och TV i Sverige satsar långt mer pengar på publikräkningar än förr, där ju också barn och ungdomar ingår. Publikräkningarna genomförs nu av nystartade privata undersök-

ningsinstitut och den mesta undersökningsinformationen därifrån har blivit konfidentiell eller extremt dyr och är inte tillgänglig för vidareanalys av utomstående. Totalt utgör den privata opinions- och medieundersökningsbranschen en miljardindustri. I ett läge där marknaden styr mer över medierna än politiken, har medierna i Sverige alltså tagit makten över publiken i den meningen att medierna själva väljer vilka publiksiffror (av högst skiftande kvalitet) som får publiceras.

Med tanke på den klyfta som därmed skapats mellan å ena sidan medierna och den privata undersökningsbranschen och å andra sidan universiteten och allmänheten, framstår 1990-talets förnyade och väsentliga universitetsdiskussion inom (vuxen)medieforskningen om vad som är 'publik', hur 'publiker' konstrueras och om det överhuvudtaget finns någon publik i ett smått ironiskt och maktlöst ljus (30).

Det kan vara viktigt att understryka att man i den svenska barn- och medieforskningen under 1960-, 70-, 80- och 90-talen inte i första hand talat om 'barnpubliken'. Sådana konstruktioner har visserligen förekommit främst i samband med publikräkningar. Men oftast har det varit 'barnen' och 'olika barn' som varit utgångspunkten för forskningen. På 90-talet pågår också några projekt i Sverige om mediernas syn på barn, det vill säga hur 'barn/barndomen' och 'ungdomar/ungdomen' konstruerats av radio och TV i barn- och ungdomsprogrammen över tid, och om skillnaden mellan hur public service-TV respektive reklam-TV representerar barn (31).

Intressant kan vara att även studera hur barn- och medieforskningen genom tiderna sett på barn och hur de definierat dem i förhållande till ungdomar och vuxna. Exempelvis har teorier om individens 'medieaktivitet' (se nästa avsnitt) för många varit naturligare att applicera inom ungdomsforskningen, bland annat då yngre forskare lättare kan leva sig in i, kanske identifiera sig med, ungdomars situation, medan det är svårare för vuxna att söka anlägga ett barnperspektiv. Barn är otvivelaktigt också mer sårbara, eftersom de är små; trots allt har ungdomar större möjlighet att själva ta ansvar för vad de ser, medan små barn utan föräldrars hjälp oftare riskerar att oförskyllt utsättas för obehagligheter i medierna.

Bortsett från mer pragmatiska sociala definitioner av barn (till exempel att barn är barn så länge de går i grundskolan eller tills de blir tonåringar), definitioner som kan vara problematiska eftersom

gränserna mellan barn-, ung- och vuxendom förändras och ur vissa aspekter är mer diffus än förr, finns hos vuxna allmänt – och även i en del barn- och medieforskning trots medvetenheten om barns kreativitet och kompetens – en mer eller mindre outtalad tendens att tro att barn begriper medieinnehållen sämre än vuxna och påverkas mer av medierna än vuxna. En sådan mekaniskt tillämpad utvecklingspsykologisk föreställning underförstår också att barn när de växer upp ska begripa 'bättre' och påverkas 'mindre'. Men situationen kan rimligtvis inte alltid vara sådan, eftersom tolkning och påverkan kräver aktivitet från individens sida och mycket medieinnehåll inte intresserar barn. Rimligtvis är tolkningen, upplevelsen och de intryck man tar i stället annorlunda i olika åldrar genom livet. Dessutom har barn, dels därför att de är unga, dels på grund av det föränderliga samhället, ofta kunskaper som vuxna saknar, och i mycket behöver vuxna lära av och anpassa sina liv till barn. Eftersom barn och ungdomar i vissa avseenden blir bättre rustade för den nära framtiden än vuxna som växte upp i ett annorlunda samhälle, kanske vuxna ibland begriper medieinnehållen sämre och påverkas mer av dem än barn och ungdomar. Ett sätt att upptäcka sådana skevheter som vidlåder synen på barn, är att utföra till exempel receptionsforskning med barn, ungdomar och vuxna samtidigt. Enstaka exempel finns i barn- och medieforskningen på 1990-talet (32). Varken utvecklingspsykologiska eller sociala definitioner av barn är således tillräckliga utan måste kompletteras med kulturella definitioner om hur barn konstruerar sina världar.

Aktör kontra struktur

I teorier om individen, kultur- och samhällsprocesserna, ses individen både som aktiv och skapande och som en produkt av omgivningen ('passiv'). Det är en fråga om att själv påverka och att påverkas, en fråga som ytterst har sina rötter i den grundläggande filosofiska frågan om människans fria vilja. Under olika epoker har aktörperspektivet respektive strukturperspektivet betonats olika mycket och under 1980- och 90-talen har aktörperspektivet kommit i förgrunden genom bland annat receptionsforskningen och 'cultural studies'. Parat med synen på den 'aktiva', väljande individen har bland många forskare förekommit en syn på mediernas inflytanden som relativt försumbara, liksom en välvillig syn på populärkulturen. Under

1960- och 70-talen var, som nämnts, inställningen till populärkulturen ofta kritisk och åtminstone de långsiktiga konsekvenserna av medieanvändningen i ett större samhälleligt sammanhang ansågs av flera kunna vara ganska betydande.

Det finns flera möjliga orsaker till paradigmskiftet. En konkret sådan är de fler humanisterna inom ungdomskulturforskningen; att humanister oftare än samhällsvetare applicerat aktörteorier är ovedersägligt. En annan orsak kan vara att den nya generationen medieforskare själv växt upp med flera medier och därmed har en annan syn på dem. Det kan också vara fråga om den sedvanliga konkurrensen på forskararenan som medför att nya pretendenter i syfte att få makt och status behöver utmana de tidigare tänkesätten med nytt symboliskt kapital. Ytterligare en orsak kan vara en naturlig kritik i forskningsprocessen mot en tidigare eventuellt alltför ensidig betoning av strukturperspektiven.

Olika teorier och resultat är emellertid också giltiga för olika tidsperioder och samhällssituationer. Att man på 1980- och 90-talen poängterar ungas 'aktivitet' skulle alltså även kunna hänga ihop med samhälls- och medieutvecklingen. Samhället förändras allt snabbare och vuxnas erfarenheter har inte samma relevans som förr för barns och ungdomars framtid. Det 'senmoderna' informationssamhället behöver självständiga, rörliga individer som klarar av instabila relationer, att byta bostäder och arbeten, att använda de tekniska nyheterna och som uppskattar att konsumera ur flödet av fritidsvaror.

I och med att medierna förändras, förändras också forskningen om dem. Tecknen och symbolerna i människornas liv har blivit långt fler och mer komplicerade och det kan därför upplevas särdeles viktigt att inrikta studiet på den symboliska omgivningen och kulturmiljön och på den större självständighet som också i mediasammanhang tycks krävas av individen. Samtidigt är samhället även på andra plan mer rörligt. Inte bara har teknologin underlättat den personliga kommunikationen (via olika sorters telefoner, fax, Internet etc) utan också har flyktingströmmarna i världen, ut- och invandringen mellan länder liksom turistresandet ökat den kulturella och personliga förflyttningen på ett sätt som aldrig tidigare skett i historien. Detta kan i sin tur tänkas hämma inflytanden från den traditionella massmedierade kommunikationen. Den ekonomiska balansen och därmed medie-, kultur- och idéproduktionen har

också delvis förskjutits i världen, varför teorier om, säg, ensidig amerikansk kulturimperialism också eventuellt kan bli mindre hållbara.

Man kan emellertid också fråga sig om de forskningsinriktningar där de kultur- och aktörvetenskapliga perspektiven förenas, är ett utslag av en nyliberal tidsanda som i sin tur styrs av samhällsutvecklingen. Även forskare har kulturens ideologiska skygglappar och kanske styrs vi att utföra våra uppgifter i strukturens och marknadens tjänst. En sådan förklaring skulle också innebära att synen på individen som aktivt handlande och meningsskapande i medie- och kulturprocessen är funktionell för det postindustriella samhället, varför forskarna alltså mer eller mindre omedvetet lägger för liten vikt vid att marknadskrafterna också spelar in och att dess produkter har ett inflytande på oss som använder dem.

I informationssamhället har den traditionella uppdelningen i ägande och produktion av materiella varor å den ena sidan och reproduktion i form av kultur å den andra sidan delvis flutit ihop; både produktionen och reproduktionen sker nu i stor utsträckning inom kulturen. Medelklassen har blivit större och har ofta sina arbeten knutna till kultur-, informations-, medie- och dataindustrin. Även medie- och kulturforskarna tillhör denna grupp, vilket kan bidra till svårigheter att se nya hierarkier, särskilt som den differentierade medieanvändningen skymmer blicken.

Det är viktigt att se barn och unga som aktiva och konstruerande medieproducenter och på mikroplanet tycks det möjligt att åstadkomma en mängd förändringar i fråga om kropp och utseende, saker och aktiviteter. Men i tankarna om det medialiserade och globaliserade samhället glöms ofta de sociala dimensionerna bort. Även om vi lägger egna innebörder i de 'globala' medietexterna och tolkar dem olika, är det ändå ett visst bestämt utbud vi har att välja på från bara ett fåtal länder. Många barn och unga har inte heller tillgång till alla medier och inte samma möjligheter att utveckla mediekompetenser. Och även om vi utvecklar, utmärker oss och avskiljer oss med olika livsstilar, har vi växt upp och lever i skilda ekonomiska, sociala och kulturella miljöer som givit oss olika referensramar och mål. Olika val är därmed olika möjliga och olika meningsfulla för olika individer beroende på i vilken position de befinner sig i samhällsstrukturen. I 1990-talets barn-, ungdoms- och medieforskning är det bara ett fåtal studier som lagt tonvikt vid denna senare aspekt. De som

gjort det, till exempel enligt Bourdieus teorier, har pekat på stora skillnader i barns och ungdomars kulturella praxis – i medievanor, musiksmak och reception av TV-program – beroende på de ungas sociokulturella härkomst. Studier över tid tyder också på att de många satellitkanalerna medfört en ökad polarisering i TV-vanorna mellan olika grupper av ungdomar/yngre vuxna. Bland annat väljs nu – i motsats till tidigare – nyheterna bort av dem med mindre ekonomiskt, socialt och kulturellt kapital (33).

Det är bland annat mot bakgrund av sådana forskningsresultat som diskussionen om public service-mediernas roll, och vad public service är och borde vara, skymtat något även i barn- och medieforskningen i Sverige under 1990-talet. Kanske tydligare märks emellertid denna diskussion på en global nivå, där intresset för barn och medier ökat, manifesterat genom toppmöten och deklARATIONER om barn-TV, internationella forskningskonferenser om barn och medier, och ett stort antal frivilliga organisationer och intressegrupper som arbetar för barn – som en global motrörelse till medieutvecklingen och med stöd i FNs konvention om barns rättigheter. I ett globalt perspektiv blir det ännu tydligare att teorier som betonar kultur och aktör men bortser från ekonomi och struktur är välfärdsteorier som avser en ytterst liten andel av världens barn. Bara 13 procent av alla barn på jorden lever i de rika länderna (34) och endast en minoritet av dessa har tillgång till all ny medieteknologi. Bland de 87 procenten barn i de fattigare länderna är det i stället vanligt att man, inte minst på grund av avsaknad av elektricitet, ser tillsammans på den enda generatordrivna TV:n eller videon i byn. Det är inte heller ovanligt med barn som aldrig har sett TV överhuvudtaget.

Den kulturella vändningen inom medieforskningen kan innebära ett väsentligt steg på väg mot en fortsättning som i större utsträckning handlar om teoretiska kombinationer av struktur- och aktörperspektiven. Vi lever själva i ett superindustriellt samhälle som producerar mer teknik än någonsin och varken medierna eller kulturen kan förstås annat än delvis, ifall analysen huvudsakligen inriktas på kulturen som frikopplad från sina egna produktionsbetingelser. Ett fortsatt teoretiskt kulturtänkande kommer förhoppningsvis att eftersträva en valid balans i processen av det dialektiska samspelet mellan människans möjligheter att välja och handla enligt sina avsikter och de mer determinerande sociala strukturerna. Det är genom ett

fördjupande mot dessa filosofiska grundfrågor om människans existens som bättre förståelse av relationerna mellan barn, ungdomar, vuxna och medier kan uppnås.

Vid sidan om en sådan dubbel inifrån- och utifrånblick behövs kritiska, samhällsrelevanta ansatser. Ofta definierar forskare sig som kritiska i förhållande till andra teorier och metoder. Men den grundläggande frågan om kritik gäller inte val av teori eller metod utan i vilken mån man ställer sig på de maktlösas sida och med forskningen försöker åstadkomma något för ökad rättvisa och demokrati.

Avslutande kommentarer

En lång rad faktorer bidrar till att forskningen vid en viss tidpunkt ser ut som den gör. Jag har för barn- och medieforskningens del bland annat pekat på de olika mediernas och teknikens framväxt, ungas olika användning av dem och de åtföljande farhågorna i den allmänna debatten. Andra viktiga omständigheter är mediepolitiken i stort eller avsaknaden av den, marknadskrafterna, ekonomin, samhällsförändringarna samt kulturklimatet eller 'tidsandan'. Vidare väsentligt är forskningens organisation (vid universitet, medieföretag, andra institutioner; om den är splittrad eller består av samlande forskningsmiljöer), vem som betalar forskningen (medierna, staten, näringsliv, oberoende forskningsfonder, särskilda forskningsanslag för barn och ungdomar) och vilka intressen betalarna/avnämarna har. Vidare spelar forskningspraktiker roll, såsom teorier och metoder som växer fram i inbördes kritik och i ständigt samspel; internationella impulser; forskarens egna syften, engagemang, revirtänkande och humanistiska eller samhällsvetenskapliga skolning; och också praktiska faktorer som tillgång till medicinnehåll att studera. En ytterst viktig faktor för barn- och medieforskningen är också barnens status i samhället och synen på barn.

Jämför man den svenska barn- och medieforskningen med den i övriga nordiska eller i andra länder, finner man därför många skillnader som beror på de specifika nationella och kulturella faktorer som influerar forskningen. Skillnaderna är alltså bland annat betingade av de forskningsmiljöer som växt fram och upphört under olika perioder, av att vissa forskare varit aktivt drivande, av att forskningsanslag eller annan finansiering varit för handen och av landets kulturklimat.

Men i översiktliga drag, till exempel i fråga om den relativa förskjutningen från de samhälls- och ideologikritiska perspektiven på 1970-talet mot de kultur- och aktörvetenskapliga perspektiven på 1980- och 90-talen, finns en överensstämmelse i barn- och medieforskningen i flera länder. Detta är att förvänta eftersom sådana tankeströmningar är märkbara också i vuxenforskningen och i Europa och Nordamerika inom såväl medieforskningen som andra ämnen. Denna förskjutning har därför knappast att göra med nationella särdrag utan med större omvälvningar, varav den globala medialiseringen och vad den innebär i fråga om ekonomi och samhällsförändringar antagligen är en grundläggande faktor.

Det är ytterst väsentligt att varje land får möjligheter att utföra kontinuerlig forskning på egna villkor och i sin egen kulturella kontext, för resultaten går ofta inte att generalisera över tid och gränser. Dessutom behövs mer komparativ forskning i flera länder samtidigt för en bättre förståelse av mediernas roll i barnens liv.

Vad som också skulle behövas är internationella jämförelser av själva medieforskningen, och de faktorer som bidrar till dess förlopp, för en bättre förståelse av medieforskarnas 'aktivitet' och 'passivitet', det vill säga i hur hög grad de är fria aktörer som själva väljer syfte, frågeställningar och teori, och i hur hög grad de och deras forskning är en följd av medieteknologiska och ekonomiska strukturer.

Noter och referenser

1. Av utrymmesskal har alltså alltför få exempel på referenser kunnat medtas.

Jag har varit anställd som forskare vid Sveriges Radio 1964-1996 och sedan 1981 även som forskare vid Stockholms universitet, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation. Sedan 1997 är jag samtidigt vetenskaplig koordinator vid The UNESCO International Clearinghouse on Children and Violence on the Screen, vid Nordicom, Göteborgs universitet. En stor del av min forskning sedan 1964 har jag ägnat åt barn och medier. Artikeln bygger på egna forskningserfarenheter, kontakter, kännedom om andras forskning, sökningar i Nordicoms databas samt en del av mina tidigare sammanfattande artiklar av barn- och medieforskning i Sverige.

2. För en översikt av tidig läsforskning, se: Skjensberg, K (1967) Fortegnelse over litteratur i Norge, Sverige og Danmark om barns og unges fritidslesning. Oslo, Universitetsforlaget. Ett bok som refererar till flera

- filmundersökningar är: Furhammar, L (1965) Film-
påverkan. Stockholm, P.A. Norstedts & Söners för-
lag.
3. Bland andra kan nämnas: Brolin, H (1964) Barns
mottagning av programstoff i radio och TV. Ett för-
sök till beskrivning av motivationsmekanismer
grundad på SRs barnenkät. SR/PUB nr 3-64 I; Bro-
lin, H (1964) Barnpublikens storlek och reaktioner
under radio- och TV-veckan 8-14/3. Radions och
TVns roll som miljöfaktorer bland 3-9-åringar.
SR/PUB nr 3-64 II; Brolin, H (1964) TVs kvantita-
tiva och kvalitativa roll i tonåringarnas massme-
diautveckling. 10-16-åringars dagböcker angående
radio, TV och övriga fritidsaktiviteter. SR/PUB nr
3-64 III; Linné, O (1964) Barn och etermedia 23-
29/10 1964. 3-9- och 10-16-åringars dagböcker an-
gående TV-program och radions popprogram. SR/
PUB nr 6-64.
 4. De första större barn- och TV-undersökningarna
var: Himmelweit, H T, Oppenheim, A N & Vince
P (1958) *Television and the Child*. London, Oxford
University Press; Maletzke, G (1959) *Fernsehen im
Leben der Jugend*. Hamburg, Hans Bredow Institut;
Schramm, W, Lyle, J & Parker, E (1961) *Television in
the Lives of Our Children*. Palo Alto, Stanford Uni-
versity Press; Takeo, F (1962) *Television and Chil-
dren's Life: A Before-After study*. NHK Radio and
Television Culture Research Institute (studien är
på japanska men detaljerade analyser och resultat
publicerades på engelska mellan 1958 och 60 i *The
NHK Report on Broadcast Research*).
 5. Några få exempel på olika typer av programstudier
från 1970-talet är: Filipson, L, Schyller, I & Hans-
son, G (1970) Barns upplevelse av några icke-kon-
ventionella barnprogram (»Bilder och ljud«). SR/
PUB nr 58-70; Filipson, L, Schyller, I & Höjjer, B
(1971) Förprovning av programmet »Varför måste
vi dö?«. SR/PUB nr 198-71; Filipson, L (1973) »Fem
myror är fler än fyra elefanter«. Undersökning av
en serie barnprogram. SR/PUB nr 99-73; Preisler,
G (1977) »OM – Merhaba – Godda, godda«. En un-
dersökning om hur turkiska barn och vuxna reage-
rar på ett barnprogram om ett turkiskt barn i Sve-
rige. SR/PUB nr 17-1977; Cronholm, M, Rydin, I &
Schyller, I (1979) Samspel mellan TV och barns lek,
moral och bildmognad. SR/PUB nr 1-79.
 6. Vid sidan om alla rapporter och avhandlingar från
Mediapanel, är några senare sammanfattande
böcker från projektet: Sonesson, I (1989) *Vem fo-
strar våra barn – videon eller vi? TV, video och
emotionell och social anpassning*. Stockholm, Es-
selte studium; Rosengren, K E & Windahl, S
(1989) *Media Matter. TV Use in Childhood and
Adolescence*. Norwood, N.J. Ablex Publishing Cor-
poration; Rosengren, K E (Ed.) (1994) *Media Ef-
fects and Beyond. Culture, Socialization and Life-
styles*. London & New York, Routledge.
 7. Ett stort antal referenser ges i von Feilitzen, C (1977)
Forskning om barn, ungdom och masskommunika-
tion under 1970-talet. *Nordicom-Nytt* nr 5, s 18-37.
 8. Se not 7.
 9. »Negt, O (1974) *Massemedien: Herrschaftsmittel
oder Instrumente der Befreiung?*«. I Prokop, D
(Hrsg.) *Kritische Kommunikationsforschung*.
München, Carl Hanser Verlag, s I-XXVIII.
 10. Se not 3.
 11. Till exempel Barnmiljöutredningen, SOU (Statens
offentliga utredningar) 1975:31-38, varav särskilt
bör framhållas den sistnämnda delrapporten
Almqvist, S & Isaksson, B *Barnkultur*, SOU 1975:38.
 12. För en översikt som sammanfattar en stor del av psy-
kologisk teori och empiri i barn- och medieforsknin-
gen även under 1970-talet, se Rydin, I (1983) *Växa
med TV. Om bild, ljud och ord i barns tänkande*.
En litteraturöversikt. SR/PUB nr 17-1983.
 13. Se till exempel Linné, O (1968) Barns reaktioner på
våldsinslag i TV. SR/PUB nr 13-68; von Feilitzen, C
(1975) *Barn och TV i socialiseringsprocessen. Några
resultat från nordisk forskning*. SR/PUB nr 28-75/
76.
 14. Ett tydligt exempel på detta är Mediapanelprojek-
tet, se not 6.
 15. Till exempel von Feilitzen, C, Filipson, L & Schyl-
ler, I (1977) *Blunda inte för barnens tittande. Om
barn, TV och radio nu och i framtiden*. Stockholm,
Sveriges Radios förlag.
 16. Carlsson, U (1988) »Masskommunikationsforsk-
ning i Sverige 1977-1987. En översikt«. *Nordicom-
Nytt/Sverige: FSMK 10 år. Masskommunikation
och kultur. Symposium 4-6 maj 1987, nr 1-2, s 13-36*.
 17. En tidig studie med långa, upprepade djupinter-
vjuer och observationer hos barnfamiljer är: Filip-
son, L (1976) *Vilken roll spelar radio och TV i för-
skolebarnens liv?* SR/PUB nr 52-75/76.
 18. Se till exempel Rydin, I & Schyller, I (1986) *Skratt,
fniss och leende. Om barns uppfattning och upple-
velse av humor i TV*. SR/PUB nr 7-1986.
 19. Vid Centrum för masskommunikationsforskning,
Stockholms universitet, startades projektet *Barnen
i TV* inom forskningsprogrammet *Televisionens idé-
värld*, se till exempel Nowak, K, Strand, H, Andrén,
G, Ross, S & von Feilitzen, C (1989) *Folket i TV. De-
mografi och social struktur i televisionens innehåll*.
MASS 14.
 20. Till exempel Abrahamsson, U B (1983) *TV-världen
och verkligheten, delrapport i: Människor och sam-
hälle i TV-fiktion för barn och ungdom*. SR/PUB nr
7-1983.
 21. Till exempel Rönberg, M (1989) *Skitkul! Om s k
skräpkultur*. Uppsala, Filmförlaget.
 22. Många forskningsgrupper i ungdomskultur växte
fram, varav den mest betydande var vid Stockholms
universitet. Ett fåtal exempel på skrifter: Fornäs, J,
Lindberg, U & Sernhede, O (red.) (1984) *Ungdoms-
kultur: Identitet och motstånd*. Stockholm, Akade-
militteratur; Fornäs, J, Lindberg, U & Sernhede,
O (1988) *Under rocken. Musikens roll i tre unga
band*. Stockholm / Lund, Symposium; Fornäs, J, Bo-
thius, U, Forsman, M & Reimer, B (1994) *Forsk-
ningsprogrammet Ungdomskultur i Sverige: Slut-*

- rapport. Stockholms universitet, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation; Fornäs, J (1995) *Cultural Theory and Late Modernity*. London, Sage.
23. von Feilitzen, C (1996) Radio- och TV-publikforskningens utveckling. Pm för forskarseminarium den 25-26 november 1996, Stiftelsen Etermedierna i Sverige.
24. Till exempel Stigbrand, K (1989) *Mediekunskap i skolan. En studie av massmedieundervisningens ABC*. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen.
25. Herman, E S & McChesney, R W (1997) *The Global Media. The New Missionaries of Corporate Capitalism*. London, Cassel.
26. Mediebarometer 1997 (1998). Göteborgs universitet, Nordicom-Sverige, Medienotiser, nr 1 samt tidigare rapporter i serien. Mediebarometern är en årlig undersökningsserie som startade 1979 och genomfördes till 1993 av SRs Publik- och programforskningsavdelning i samarbete med Dagspresskollegiet vid Göteborgs universitet. Därefter har ansvaret för Mediebarometern överförts till Nordicom-Sverige. Jämförelser kan därför göras av medieanvändningen över tid. Beräkningar av den totala medieanvändningen 1970 finns i Ivre, I (1983) *Massmedier i Sverige III: Valfrihetens konsekvenser – en hotbild*. SR/PUB nr 8-1983.
27. Se not 26.
28. Se not 26.
29. Omkring hundra svenska barn- och medieskrifter finns dokumenterade i Nordicoms databas 1990-1997.
30. Jag tänker här på diskussioner som följt av den internationella bokfloden om 'publiken', varav en av de första böckerna var Ang, I (1991) *Desperately Seeking the Audience*. London & New York, Routledge.
31. Inom ramen för forskningsprogrammet Etermedierna i Sverige studerar I Rydin, Linköpings universitet, barnprogrammen och synen på barndomen, medan M Forsman, Stockholms universitet, studerar ungdomsprogrammen och synen på ungdomen. Skillnaden mellan public service-TVs och reklam-TVs representation av barn studeras av C von Feilitzen i en uppföljningen av projektet Barnen i TV, se not 19.
32. von Feilitzen, C & Filipson, L (1990) *Världsmagasinet – barn och vuxna tolkar samma TV-program*. SR/PUB nr 16-1990.
33. Reimer, B (1996) *Inte utan relevans – om ungdomars användning av massmedier*. Göteborgs universitet, Institutionen för journalistik och masskommunikation, arbetsrapport nr 65.
34. UNICEF (1997) *The State of the Worlds Children 1997*. UNICEF, Oxford University Press.

Cecilia von Feilitzen er medieforsker ved Institut for journalistik, medier og kommunikation, Stockholms Universitet og samtidig er hun ansat som videnskabelig koordinator ved The UNESCO International Clearinghouse on Children and Violence on the Screen, Nordicom, Göteborgs Universitet.